

RELAȚIILE COMERCIALE DINTRE ORADEA ȘI CRACOVIA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA

DE
MIHAIL P. DAN

Cercetarea relațiilor comerciale dintre Transilvania și Cracovia s-a întreprins mai ales pe baza surselor arhivalice poloneze de către savanți din generația mai veche, ca și de cei din generația nouă. Între primii putem aminti pe St. Kutrzeba, Jan Ptasnik, Jan Dabrowski, etc., iar dintre cei mai noi, pe Krystyna Pieradzka, care a dedicat o lucrare specială *Comerțului Poloniei cu Ungaria în sec. XVI¹*, apoi pe Jan Małecki într-o lucrare închinată special comerțului exterior al Cracoviei în sec. XVI². Ambele aceste lucrări din urmă, în afară de faptul că se referă la secolul al XVI-lea, se bazează pe mult material arhivalic din arhivele Slovaciei sau din Cracovia. Indirect mai are referiri la comerțul orașului Oradea în secolul al XVI-lea S. Goldemberg în lucrarea sa *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*³. În rest, alte studii polone, române ori maghiare ating doar parțial, deci incomplet, problema relațiilor comerciale orădene-cracoviene în secolul al XVI-lea. Pentru a umple această lacună, scriem acest articol, bazându-ne aproape exclusiv pe registrele vamale din Cracovia.

În secolul al XVI-lea într-o perioadă, când relațiile politice au legat mai strâns Transilvania de Polonia, Ștefan Báthory, principele Transilvaniei, fiind în același timp și rege al Poloniei, în chip firesc s-au intensificat și legăturile comerciale dintre orașele din Transilvania și Cracovia. Dacă pentru prima jumătate a secolului al XVI-lea aceste date culese și publicate de Roman Rybarski⁴, cunosc doar legături

¹ *Handel Krakowa z Węgrami w.*, Kraków, 1955.

² *Handel zewnętrzny Krakowa w XVI wieku*, în *Zeszyty naukowe Wyzszej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie* (Caietele științifice ale Școlii economice superioare din Cracovia), 1960, nr. 11, 79 p.

³ București, Ed. Acad. R.P.R., 1958.

⁴ *Handel i polityka handlowa Polski w 16 stuleciu* (Comerțul și politica comercială a Poloniei în secolul al XVI-lea), t. I. *Rozwój handlu i polityki handlowej* (Dezvoltarea comerțului și a politicii comerciale), Poznań, 1928.

sporadice, spre sfârșitul secolului al XVI-lea registrele vămii din Cracovia au o mare bogăție de date privind relațiile comerciale ale orașelor din N.V. Transilvaniei: Cluj, Oradea, Turda, Dej, Satu-Mare, Baia-Mare etc., și marele centru comercial din Malopolska.

În ce privește volumul acestui schimb reciproc de mărfuri, Clujul se situa pe primul loc. În ordine venea imediat, ca valoare, Oradea.

Cracovia are în acea perioadă un important centru de tranzit pentru mărfurile vest- și central-europene și țările estice și sud-estice, cum arată Jan Małecki⁵.

Spre acest mare centru comercial-meșteșugăresc polon se îndreptau în secolul al XVI-lea negustorii orădeni, ducându-și acolo, spre vânzare, mărfurile lor, dar, mai ales, aducând de acolo mărfuri poloneze sau din numeroase alte țări intermediare de Cracovia.

Dacă, odinioară, în secolele XIV—XV, calea obișnuită de comerț spre Apus ducea de la Oradea la Szeghalom — Mezötur — Czepléd — Monor — Pest sau Buda, ajungând la Viena prin Székesfehérvár — Győr — Köszeg, iar de la Buda spre Polonia se ajungea, pe valea Dunării la Eger (Agria), apoi la Košice, de unde, sau pe valea Tarcza, se ajungea la Presov — Sabinow — Lipiany — Plawiec — Muszyna, sau pe valea Poprad, la Lubowla — Granastów — Mniszek — Pivniczna ori prin Rytro — Stary Sacz — Bercica la Nowy Sacz — Czchow — Lipnica — Bochnia — Wieliczka și, în fine, la Cracovia⁶.

În secolul al XVI-lea însă, în a doua sa jumătate, după pătrunderea turcilor în cîmpia panonică, comunicațiile tradiționale ale Orădiei spre Apus sau spre Nord sînt interceptate de turci și de aceea ele se abat mai spre Est, mergîndu-se de la Oradea la Debrecen — Tokaj — Košice — Prešov — Sabinów — Bardějow — Nowy Sacz — Cracovia sau de la Kosice abătîndu-se spre Levoča — Kežmarok — Nowy Sacz — Cracovia, ori se pornea de la Oradea pe valea Tășad la Satu-Mare — de acolo la Carei și apoi spre Tokaj, urmînd apoi direcția spre Košice — Presov sau Košice — Levoča și mai departe⁷, cum am spus deja.

*

Orădenii, ca și negustorii din alte orașe, își transportau mărfurile în care acoperite, de obicei, cu coviltire. Unele erau care grele pentru

⁵ O.c., p. 78.

⁶ M. Dan, *Schimbul de mărfuri dintre Cluj și Cracovia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea*, p. 11 (în curs de apariție).

⁷ Cf. harta drumurilor de comerț din sec. XVI la Pavol Horváth, *Príspevok k obchodným stykom východoslovenských miest s Poľskom a Sedmohradskom v 16.—17. storočí* (Contribuție la relațiile comerciale ale orașelor est-slovace cu Polonia și Transilvania în secolele al XVI-lea—al XVII-lea), în *Nové obzory* (Noi orizonturi), 1965, VII, p. 134 și Frantisek Kavka, *Česky a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích* (Comerțul ceh și slovac cu produse textile în țările române), în *Sbórník Historický*, V. 1957, p. 125.

transportarea metalelor (mázssaszekér), altele mai ușoare, pentru a transporta postavuri, pînzeturi, aromatice, chimicale deci mărfuri mai mărunte și relativ mai ușoare. Carele grele erau trase de 4—6 cai sau de mai mulți, în timp ce cele mici încărcate cu mărfuri mai ușoare erau trase de 1—2 cai. Negustorii orădeni, fie că își aveau caii proprii, fie că închiriau un căraș (furman) din Oradea sau un căraș polon din Cracovia pe drumul de întoarcere.⁸

Drumurile erau, în general, într-o foarte proastă stare, atît în Transilvania cît și în Slovacia și Polonia, pline de gropi, de bălți, de noroi și de bolovani, greu practicabile. Ținînd seamă de aceste greutăți și primejdiile ce-i pîneau în drumul la Cracovia și înapoi, cînd riscu să fie atacați de haiduci (*latrones*), negustorii orădeni de multe ori se asociau între ei sau cu alții din alte orașe spre a se putea ajuta reciproc. Uneori negustorii transilvăneni, atît la dus cît și la întors, se organizau în caravane înarmate⁹.

Schimbările comerciale dintre Oradea și Cracovia se pot urmări pe baza registrelor vamale (Ksiegi cełne) ale Cracoviei din perioada 1552—1600. Registrele vamale cracoviene aflate în manuscris, în limba polonă medievală, totalizează un număr de 3 200 pagini și se referă la anii de mai sus precum urmează: Wojewódzkie Archiwum Państwowe (W.A.P., Arhiva de stat voievodală), Ksiegi cełne, Mss., nr. 2 116 (1592), 2 117 (1593), 2 118 (1594), 2 119 (1595), 2 120 (1597), 2 121 (1599), 2 121 (1600), deci din 7 ani. Date privitoare la negustori orădeni se află doar din anii 1593, 1595, 1597, 1599 și 1600 dar și din acești ani doar cu aproximație deoarece nu întotdeauna se indică localitatea de proveniență, ci se spune doar: din Transilvania, ex Transilvania sau z Siedmiogrodskoj zemie. Putem totuși stabili că în cei cinci ani Cracovia a fost vizitată de 33 negustori ori meșteșugari orădeni, din care unii (Ioan Szabó) au fost înregistrați de 12 ori, alții doar de 2—3 ori (Luca Kadasz, Demetrius Ferenczi, Gheorghe Somodi), iar alții 29, doar o dată (=1 transport). După transporturile efectuate, toate aproape exclusiv la import, se relevă mai ales Ioan Szabó nu numai prin numărul mare al transporturilor, ci și prin valoarea vamală a mărfurilor importate, în total 672 1/2 mărci, apoi urmează Gheorghe Somodi (Deák), care, numai în două transporturi, a adus mărfuri în valoare vamală de 816 mărci. În ordine vine apoi Balázs, cu mărfuri în valoare vamală de 528 de mărci, Demetrius Ferencz (valoare vamală de 233 mărci), Andrei de Oradea (valoare vamală de 198 mărci), Benedict Kusnierz (valoare vamală 133 mărci) și Sapy (valoare vamală 130 mărci). Desigur, situația prezentată e aproximativă, căci nu întotdeauna sînt notate în registru valorile vamale. În tot cazul aceștia pot fi socotiți printre negustorii și meseriașii cei mai bine situați din Oradea. Toți ceilalți sînt negustori mici și mijlocii trecuți cu valori sub 100 de mărci. De-

⁸ M. Dan, o. c., p. 13.

⁹ *Ibidem*, pp. 13—15.

sigur că unii din ei vor fi fost meșteșugari, care mergeau să se aprovizioneze cu materii prime, cum ne arată numele de Kuśnierz, adică blănarul, care în acest timp indică și profesiunea, dar este și nume de familie. Ei vor fi dus acolo poate, și unele produse ale meșteșugăriei lor spre a le vinde, fiind deci ceea ce se chema atunci: *mercator* sau *institor* și meșteșugar care își desfăcea produsele și negustor, mai ales negustor profesionist.¹⁰

Din nenorocire, în registrele vamale cracoviene nu avem dovezi că ei și-ar fi vândut la Cracovia propriile lor produse.

În cele ce urmează vom vedea care erau mărfurile importate de negustorii orădeni de la Cracovia la sfârșitul secolului al XVI-lea, valorile lor vamale și textele percepute de trigesimatorul cracovian. Toate celelalte chestiuni privind structura negustorimii cracoviene, dreptul de depozit (*jus stapulae seu depositionis*), negustorii orădeni care au primit indigentul la Cracovia, problema capitalului comercial, a creditului, a prețurilor și a profitului comercial, le lăsăm deoparte, căci ar însemna să repetăm ce am spus în alte studii ale noastre.¹¹

Mai întâi să vedem în ce perioadă a anului sînt atestați negustorii orădeni pe piața Cracoviei. Cercetînd registrele vamale pentru cei 5 ani menționați, vedem că ei vin aici în lunile ianuarie, februarie, mai, iunie, iulie, septembrie și octombrie. Explicația venirii lor la Cracovia în aceste luni se poate explica fie prin starea mai bună a drumurilor în aceste luni, fie prin faptul că tocmai atunci se țineau la Cracovia cele 3 târguri anuale (iarmaroace) și anume la 13—14 mai (al Sf. Ladislau), la 11—17 iunie (al Sf. Vitus) și la 29 septembrie—5 octombrie (al Sf. Mihail). Negustorii orădeni veniți la Cracovia în aceste perioade erau obligați să-și vîndă mărfurile în târguri. Se pare însă că în goana după profituri, ei încercau să-și vîndă mărfurile în afara târgurilor, pentru a se sustrage obligațiilor bănești față de municipalitatea Cracoviei. Așa se explică pentru ce, în 1549, regele Sigismund August a confirmat cracovienilor privilegiul mai vechi care interzicea negustorilor străini să practice comerțul în afara târgurilor. În 1584 consiliul municipal al Cracoviei, constatînd prejudiciile cauzate orașului de negustorii străini, care își exercitau comerțul în afara târgurilor, a interzis acest comerț¹².

Dacă totalizăm cifrele registrelor vamale ale Cracoviei, care indică taxele plătite la această vamă de negustorii orădeni în cursul celor cinci ani, aflăm că ei au plătit taxe vamale de 99 florini polonezi, 4 groși, cum rezultă din adunarea taxelor vamale achitate de negus-

¹⁰ Cf. S. Goldenberg, o. c., pp. 243—244.

¹¹ De ex., în *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVI-e siècle*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII, 1969, nr. 3., pp. 621—634; în *Negustorii clujeni la Cracovia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, VIII, 1971, pp. 205—217, etc.

¹² R. Rybarski, o. c., p. 271; Cf. și M. P. Dan, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVI-e siècle*, cit., p. 622.

torii orădeni și de cei patru cărauși amintiți în registrele vamale din anii 1593, 1595, 1597, 1599 și 1600. În ordine, după Cluj, urmează Oradea, singurul oraș transilvănean, care figurează în primul trimestru al anului 1600. În ordine, deci, după totalul taxelor vamale achitate de negustorii orădeni la sfârșitul secolului al XVI-lea, ei se plasează după clujeni, dar au în urma lor pe cei din Turda, Dej, Satu-Mare, Baia Mare, Santău, Cetatea de Baltă, toți figurând cu sume mai mici și cu transporturi mai puține.

În ce privește transporturile efectuate la Cracovia (import plus export) de negustorii transilvăneni, situația ar fi următoarea: Cluj — 150 de transporturi, Oradea — 51 de transporturi, Turda — 30 transporturi, Satu-Mare — 17 transporturi, Dej — 12 transporturi, Baia Mare — 3 transporturi etc. Rezultă, deci, și după numărul de transporturi, ca și după taxele plătite la vama Cracoviei, că Oradea deținea locul al doilea după Cluj, înaintea altor orașe din nord-vestul Transilvaniei (Turda, Satu-Mare, Dej, Baia Mare, etc.).

Cît despre locul ocupat de Oradea în comerțul (import-export) al Cracoviei, Oradea ocupă de asemenea, după Cluj, locul al doilea în comerțul nord-vestului Transilvaniei cu Cracovia. Adiționînd valorile vamale notate în dreptul negustorilor orădeni avem situația următoare întocmită pe baza registrelor vamale cracoviene pentru toți cei cinci ani: 1593: 102 mărci pol.; 1595: 628 mărci; 1597: 2 184 mărci; 1599: 198 mărci și 1600: 100 mărci, toate valorile fiind aproximative, deoarece nu la toți negustorii sînt notate valorile vamale. Menționăm că valorile vamale ale mărfurilor sînt indicate în mărci, în timp ce taxele vamale se precizează în florini, groși sau denari.

Totalul încasărilor taxelor vamale îl putem face numai pentru anii: 1595, 1597 și 1599, la care avem indicat totalul încasărilor taxelor vamale: 1595: 2 411 fl. 3 gr. 12 d; 1597: 2 891 fl. 1 gr. 9 d. și 1599: 2 535 fl. 14 gr. 3 d., la anul 1600 fiind indicată doar vama încasată în trim. I. al anului: 791 fl. 23 gr. 12 d.

În ce privește taxele vamale achitate de negustorii orădeni la vama Cracovia în anii 1595, 1597 și 1599, ele prezintă următoarea situație:

Anul	Total valori vamale	Total taxe vamale încasate pe an	Total general încasări vamale	Cît reprezintă Oradea față de total
1595	628 mărci	19 fl. 27 d.	2 411 fl. 3 gr. 12 d.	cca. 0,78%
1597	2184 „	71 fl. 1 gr. 18 d.	2 891 fl. 1 gr. 9 d.	cca. 2,50%
1599	198 „	9 fl. 3 gr. 12 d.	2 535 fl. 14 gr. 3 d.	cca. 0,35%

T O T A L:

circa 7 837 fl.

media
circa 1,20%
față de total

Procentul redus de 1,20 ne indică, desigur, caracterul relativ modest al schimburilor comerciale dintre Oradea și Cracovia în cei trei ani de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Referindu-ne și la anii în care sînt trecute valorile vamale ale tuturor negustorilor orădeni, ca și la anii cînd nu există totaluri la încasările pe ani, avem, după unii autori, valoarea vamală totală în florini ungurești de 4 790 fl., iar după alți autori, de 10 509 fl. ung., ceea ce arată că în acești cinci ani Oradea participă la importul din Cracovia al orașelor din N. V. Transilvaniei cu cca. 13%—23% din volumul global al importului global al acestor orașe, de circa 36 640 fl. ung., iar Clujul participă cu cca. 25 436 fl. ung., deci cu aproape 70% din total. Ca atare, Oradea, al doilea centru comercial important din N. V. Transilvaniei face tranzacții mai modeste cu Cracovia¹³.

Parcurgînd registrele vamale cracoviene: mss. 2 117 (1593), 2 119 (1595), 2 110 (1597), 2 121 (1599) și 2 121 (1600) constatăm că în mărturile importate de negustorii orădeni de la Cracovia predomină produsele textile (postavuri și pînzeturi). În cei 5 ani pomeniți s-au adus de la Cracovia la Oradea în primul rînd textile (postavuri, pînzeturi și mătăsuri), apoi blănuri și piei, îmbrăcăminte și încălțăminte, metale și obiecte de metal, de podoabă și de interior, mirodenii, fructe și pește, chimicale și vopseluri, mărfuri diferite.

Dintre produsele textile figurează aproape consecvent în importul orădean postavurile central-europene, în general mai ieftine, dar și de calitate mai slabă decît cele apusene.

Dacă, în trecut, în secolul al XVI-lea, se importau în Transilvania textile mai scumpe venite din Apus ca: Trothmar, Bruges, Bergamo, Wyzyn, Purpyan, Leppeller, Puspokor, Lewrewberger, acum nu mai apar decît rar în registre postavuri și pînzeturi mai fine și, deci, mai scumpe. În schimb, produsele central-europene încep să imite produsele textile ce nu se mai aduc din Apus, dar imitația este de obicei de o slabă calitate¹⁴.

Postavurile importate de negustorii orădeni de la Cracovia sînt mai ales următoarele: postav Lunski, postav roșu, ferinlundiș (postav englezesc), poate tranzitat din Apus de Cracovia, postav negru, postav

¹³ Diferența între cca. 4 790 fl. ung. și cca. 10 509 fl. ung. provine din faptul că unii autori consideră marca polonă la sfârșitul secolului al XVI-lea egală cu 48 groși pol., iar alții, cu 96 groși polonezi (Cf. M. Gumowski, *Handbuch der polnischer Numismatik*, Graz, 1960). În lucrarea noastră în manuscris „Schimbul de mărfuri între Cluj și Cracovia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea” am dat pe bază de calcule extrem de aproximative circa 5 130 fl. ung., ceea ce ar reprezenta doar 14% din volumul global al importului cracovian al orașelor din N. V. Transilvaniei, socotind marca egală cu 48 de groși și 1 fl. pol. egal cu 66 denari ung. Dar chiar și în lumina noilor calcule, și ele destul de aproximative, deși mai mari, Oradea rămîne totuși în urma Clujului în schimburile comerciale cu Cracovia.

¹⁴ Cf. M. Dan, *Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfârșitul secolului al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia*, cit., p. 291 și notele.

de Silezia, postav de Gierlicz (Görlitz), de Zwillich (Silezia), carasie, brethleist, Kiv, pólgranaczia (postav inferior de culoare granat, albastru închis), postav colorat, axamit (roșu și negru), Koltrin (postav ordinar), Karmazin (de diverse nuanțe de roșu, i se mai zicea și skarlat), muhaier, etc.

Dată fiind însă notarea neuniformă a mărfurilor importate de negustorii orădeni în registrele vamale cracoviene: bucăți, coți, pietre (kameň), bella (egal cu 24—50 postavuri), baloturi (bal), viguri, etc., este imposibilă înscrierea postavurilor într-un tablou recapitulativ pe sorturi și cantități. Putem afirma doar, pe baza registrelor vămii din Cracovia, că în majoritate s-au importat atunci la Oradea următoarele sorturi indigene, polone sau străine, ca: postav de Silezia $\pm 1\,324,49$ m, postav de Görlitz (Silezia) $\pm 615,34$ m, fainlundisz $\pm 395,56$ m, axamit negru $\pm 49,99$ m. Ar urma celelalte postavuri în cantități mici, de câțiva zeci de metri (muhaier, pólgranaczia, koltrin, carmasin, cwillich, axamit roșu, postav colorat, carasie, brethleist, postav negru). Rezultă deci că majoritatea $\pm 1\,940,28$ m, erau postavuri sileziene, după care urmau fainlundisz, axamit negru, etc., postavuri de calitate inferioară. Deci din situația de mai sus rezultă, ca și în cazul Clujului, că la sfârșitul secolului al XVI-lea în importul cracovian al Oradei predomină postavurile sileziene, în timp ce postavul fainlundisz (englezesc), — dacă cumva se va fi adus și acum din Apus — apare doar în cantitatea de cca. 400 m.

Urmează să ne referim acum la celălalt produs textil important: pînzeturile. Din registrele vămii din Cracovia aflăm notate în dreptul negusturilor orădeni, următoarele sorturi de pînzeturi: pînză de Koło (Polonia), Galler, voal, pînză neagră, Kitaikă (material de mătase fină simplă sau dublă), atlas, mătase colorată, pînză de Silezia, pînză de Podgorsk, țesături diverse, pînză de Damasc, barchet, pînză de Biecz (Polonia) și pînză diversă. Mai mult chiar decît în cazul postavului totalizarea valorilor vamale sau a cantităților de pînză importate este mai grea în cazul pînzei deoarece uneori nu avem notate valorile vamale, alteleori nu figurează cantitățile sau taxele vamale. În plus, și atunci cînd se face, precizarea cantitativă, ea se face în unități diverse: bucăți, jumătăți de bucăți, coți, funți, etc., ceea ce obligă la o serie de operații de transformare, de reducere la bucăți sau la coți pentru a putea stabili valoarea diverselor pînzeturi în ansamblul importului orădean de textile. Evident, în acest caz evaluările nu pot fi decît aproximative. Cunoaștem din datele publicate de Roman Rybarski¹⁵, că 1 buc. (stucka) damasc este egală cu 30 coți (lokči), 1 buc. axamit cu 70—80 coți și 1 buc. atlas cu 60 coți, dar pentru celelalte sorturi de textile nu dispunem de corespondența în coți, așa că sîn-

¹⁵ O. c., t. I., Poznan, 1928.

tem nevoiți să presupunem că valoarea bucăților în coți varia între 30—80 lokči și să adoptăm, pentru felurile sorturi de pînzeturi, media: 55 de coți polonezi per bucată.

Vom obține următorul tabel:

Pinzeturi sortimente	Cantități (in bucăți)	Cantități (in coți polonezi)	Raportul apeoxi- mativ față de total
Pînză de Kolo (Polonia)	8	440	0,8%
„ Galler	109	1 645	2,3%
Voal	279	15 342	31 %
Pînză neagră	18	990	2,1%
Kitaikă	130	7 150	14 %
Atlas	20	1 100	2,2%
Mătase colorată	9 funți	6 624	13 %
Jumătate mătase simplă	5 funți	3 180	6 %
Pînză de Silezia	125	6 875	13,9%
Pînză de Podgorsk	30	1 650	3,4%
Damasc	40	2 200	4,4%
Barchet	4	220	0,4%
Pînză de Biecz	6	330	0,6%
Pînză diversă	25	1 375	2,7%
Țesături diverse	de 20 flor. pol.	—	—

T O T A L:

49.124 coți pol. 97,8%

Din situația de mai sus rezultă cu oarecare aproximație că în anii 1593, 1595, 1597, 1599 și 1600 au importat mai ales pînză de voal (15 345 coți pol.) și, în ordine, kitaikă (7 150 coți pol.), pînză de Silezia (6 875 coți pol.) și restul pînzeturilor în procente mai reduse, menționînd îndeosebi slabul import de pînză indigenă polonă de Kolo (440 coți pol.), de Biecz (330 coți pol.) și de Podgorsk (1 650 coți pol.), în general, afară de voal și kitaikă, pînzeturi mai ieftine și, deci, de mai slabă calitate. În același timp, pînzeturile mai scumpe, pînza de Galler din Olanda sau Elveția (1 645 coți pol.), atlasul (1 100 coți pol.) și damascul (2 200 coți pol.) sînt reprezentate de procente între 3,3 și 4,4. În concluzie, majoritatea importului orădean de pînzeturi se referă în ansamblu la pînzeturi polone sau central-europene de calitate mai slabă¹⁶.

¹⁶ Cf. cu situația aproape identică a importului clujean de la Craiova la sfîrșitul secolului al XVI-lea. (Cf. M. Dan, *Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, cit., 291).

În afară de textile negustorii orădeni au importat aproape în fiecare an, lucruri de îmbrăcăminte, încălțăminte, de podoabă și de interior. Cercetînd pentru anii amintiți registrele vamale ale Cracoviei, constatăm că negustorii orădeni au importat astfel de mărfuri, după cum urmează: îmbrăcăminte, încălțăminte și obiecte de interior, metale și obiecte de metal, coloniale, fructe, mirodenii și sticlă, lucruri de croitorie (ață, ace), piei și blănuri de animale sălbatice, hîrtie de diferite calități, sare, pește, pește sărat, chimicale și vopseluri.

Întrucît înregistrările s-au făcut de multe ori global pentru o serie întregă de mărfuri notîndu-se doar valoarea vamală, dar nu și valoarea per unitate, iar uneori mărfurile mărunte nu se detaliază, ci apar doar sub numele de marfă măruntă (*Kramy drobne*), nu e posibilă o evaluare în bani, mai ales că și moneda notată în registrele vamale este foarte diversă mărci, zloți, taleri, florini, groși, etc. Ca atare, vom căuta să trecem în revistă principalele sorturi de mărfuri importate de orădeni și să indicăm, pe cît ne va fi posibil, cantitățile lor, lucru dificil de altfel, deoarece nici aceste cantități nu sînt întotdeauna notate. Prin urmare, și în acest caz calculele noastre au un oarecare grad de relativitate. Pe cît ne va fi cu putință vom căuta, de la caz la caz, să dăm la unitățile de măsură, de capacitate și volum din Polonia secolului al XVI-lea, corespondentul în unitățile de azi.

În ce privește îmbrăcămîntea, orădenii au importat mai ales cca. 1 215 căciuli diferite (simple, căptușite cu piele de vită sau cu blană de lup, iepure ori vulpe, țărănești, pentru copii, etc.) în valoare aproximativă de 188,5 fl. pol. (egal cu ± 124 fl. ung.); urmau apoi ciorapii diverși (împletiti din ață, șosete, scurți, lungi) cam 263 perechi în valoare de 146 fl.; tivuri (la postav) în valoare de 72 fl. și 15 groși; mănuși (obișnuite, din piele de capră neagră) 48 de perechi, de 32 florini și 15 groși. Alte obiecte mai importante erau curelele sau centurile (de piele, de mătase, etc.) în cantitate de cca. 56 buc., și în valoare de 25,15 fl. Urmău, în sfîrșit, tot în domeniul obiectelor de îmbrăcăminte și de interior: jartiere, broderii, ledunci, fețe de masă, dantele, szichu (o imitație de aur și argint pentru cusut la haine), pasmanterie (fîreturi și boboțe de diverse culori de cusut pe haine), horbote, șnururi de mătase, paczorki (pietricile de cusut pe haine), bonete, gîrbace în cantități și valori mai mici. Nu lipsește din produsele importate nici încălțămîntea. Orădenii au importat în cei cinci ani: 75 perechi de cisme diferite (lungi, scurte, cu copcii), în valoare de 104,3 fl. pol. (egal cu 68,64 fl. ung.), precum și 47 de perechi pantofi în valoare de 39,10 fl. pol. (egal cu 26,40 fl. ung.).

Urmează, în ordine, importul de metale și obiecte de metal. În acest domeniu predomină cuțitele, renumitele *nozy Krakowskie*, puștile (obișnuit scurte) și cutiile pentru praf de pușcă (*prochownice*). În egal cu 405,504 gr) exprimate, cum se vede mai ales în pietre (*kameń*), 50 buc., (înregistrate numeric) în valoare de $\pm 120,25$ fl. pol. (egal cu

79,36 fl. ung.); puști s-au adus în număr de 417 buc., în valoare de $\pm 384,8$ fl. pol. (egal cu 253,44 fl. ung.), iar cutii pentru praf de pușcă s-au importat 91 de buc., în valoare de $\pm 180,26$ fl. pol. (egal cu 124,74 fl. ung.). Alte obiecte de metal ce s-au importat la Oradea atunci au fost: mănuși de cuirasă (30 buc. în valoare totală de circa 104,18 fl. pol. egal cu 68,30 fl. ung.), de asemenea 3 perechi cuirasă de 7 fl. pol. (egal cu 4,62 fl. ung.)¹⁷, 5 cuirase simple a 3 fl. egal cu 15 fl. pol. și egal cu 9,90 fl. ung. În rest s-au mai importat din Cracovia: clește de mașină (2 fl. pol.), securi de 1 fl., și, în deosebi, o cantitate mai mare de coase: 600 buc.

Importul negustorilor orădeni de la Cracovia a cuprins de asemenea: coloniale, fructe, mirodenii și sticlă sau obiecte de sticlă. Predomină în deosebi mirodeniile: cca. 120,55 kg (86 kamen plus 1 font egal cu 405,504 gr) exprimate, cum se vede mai ales în pietre (*kamen*), dar numai cu indicarea parțială a valorii. S-a importat dintre produsele coloniale, în mari cantități, orez de 237,10 kg, adică 8 pietre plus 2 fonți, în valoare aproximativă de 30 fl. pol., nu peste tot fiind notate valorile vamale. Urmau apoi alte mărfuri coloniale, ca: șofran turcesc (30 fonți egal cu 12,165 kg), șofran de Aragon, 13 fonți și jumătate, deci 5,424 kg, în valoare de 43,30 fl. pol., și șofran de Catalonia, 10 fonți egal cu 4,055 kg, în valoare de 50 fl. pol., deci în total 21 kg 644 gr, de valoare parțială ± 93 fl. pol. Ceva mai importante au fost cumpărăturile de mirodenii. Astfel s-au adus: cuișoare (12 fonți egal cu 4,866 kg), ghimbăr (13 pietre egal cu 169 kg). Fructe s-au adus după cum urmează: migdale: 13 pietre egal cu 169 kg plus 6 fonți egal cu 1,433 kg, în total 170,433 kg, iar struguri mari și mici s-au adus în trei coșuri plus 58,5 kg (în pietre), portocale s-au importat 1/2 kamen (6,5 kg) de zahăr conic în valoare de 3 mărci (egal cu 4,8 fl. pol. sau 3,16 fl. ung.). Sticle s-au adus: 10 sticle (butelco, flășe) și 2 cutii de sticle.

În alt domeniu, cel meșteșugăresc, s-au adus multe lucruri de croitorie, îndeosebi ață, mai ales de Worclaw, amintită de multe ori numai simplu ca ață, fără indicarea cantității sau prețurilor. Prin urmare ne vom referi numai la cazurile în care apare cantitatea sau prețul. Ea este mai ales ață albă sileziană sau poloneză (de Biecz). În total s-a importat ață în cantitatea de 22 beliczki (egal cu cca. 5 801,45 m) și 10 bella (527,42 10 egal cu 5 274,2 m), deci în total cam 11 075,65 m, de ață diferită albă, neagră și colorată, fie sileziană, fie poloneză, în valoare de 826,20 fl. pol. (egal cu 545,29 fl. ung.). Ace simple sau cu gămălie s-au importat în valoare de 66 fl. pol. (43,56 fl. ung.). S-au mai adus 40 coți (21,97 m) de canava, 3 buc., de bagarie (țesătură de bumbac) de 2 fl., dantelă de ață de 6 fl., o duzină și jumătate de

¹⁷ Ca și în cazurile precedente florinii poloni la valoarea 1 fl. pol. egal cu 66 denari ungurești (valoarea medie). Cf. M. Dan, *Negustori clujeni la Cracovia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea*, p. 209, n. 30

copcii de 2 fl., degetare, toate în valoare de circa 902, 20 fl. pol. (595,45 fl. ung.).

Piei și blănuri de animale sălbatice s-au importat precum urmează: piei de iepure alb — 4 buc., piei de veveriță — 16 buc., de lup — 5 buc., piei de safian și piei de cordovan — 26 buc., iar blănuri s-au cumpărat după cum urmează: blănuri de iepure — 60 buc., de jder — 800 buc., de lup — 28 buc., de veveriță — 12 buc., în valoare totală de aproximativ 1 444 fl. pol. (egal cu 953,04 fl. ung.).

Hirtie ordinară și albă de diferite calități s-a importat în cantitate de circa 2 842,20 kg.

Sare s-a importat de vreo două ori fără a se preciza cantitatea și valoarea. Tot aici amintim și peștele sărat, în parte știuci sărate și heringi în total 11 măsuri (*klodi*) și 11 heringi.

Și, în sfârșit, dintre chimicale s-a importat sulf în cantitate de 3 centnari, adică 121,65 kg, plus alte cantități neprecizate, iar din vopseluri găsim amintite: vopsea galbenă de 8 fl. și 65 kg, de vopsea cărămizie de 12,12 fl., deci în total 20,12 fl. pol (13,27 fl. ung.). În afară de aceste produse negustorii orădeni au mai importat și alte mărfuri trecute sub numele comun de marfă mărunță (*kram drobny*), fără nici o precizare.

Dacă din cele de mai sus reiese relativa importanță a importului orădean de la Cracovia, exportul efectuat de orădeni pe piața Cracoviei a fost insignifiant în cei cinci ani amintiți. Dacă în registrul vamal cracovian din 1600¹⁸ s-a notat că Sobek a adus pentru negustorul cracovian P. Paczka plumb, credem că e vorba de o greșeală, căci de la Oradea nu se putea exporta plumb la Cracovia, din moment ce în apropiere erau minele de plumb de la Swoszowice. Ar putea fi vorba de un transport intern de la Swoszowice la Cracovia. Totuși, este sigur că au fost înregistrate la Cracovia 2 transporturi de mărfuri efectuate de negustorii orădeni. Astfel, la 28 ianuarie 1600, Ferencz a adus vin din Transilvania în cantitate de 6 becзки (8 139,24 l) pentru cetățeanul din Kleparz, Stanislau Wiatro¹⁹, deși este posibil ca vinul să fi fost din alte părți ale Transilvaniei. Totuși înclinăm să credem că a fost vin de prin părțile Oradiei, unde e amintit atunci negustorul Ferencz și unde se făcea un vin renumit încă din secolul al XVI-lea pentru gustul și aroma sa²⁰. În 10 mai 1595, Ioan Szabó, negustor orădean a adus la Cracovia 6 piei de biberi (castori) și 3 piei de vidră, transportînd totul pe cal, în valoare de 6 mărci (egal cu 9,6 fl. pol., egal cu 5,33 fl. ung.). Prin urmare puținul export orădean de la Cracovia era aproape insignifiant și balanța comercială a negustorilor și meșteșugarilor orădeni era, evident, pasivă.

¹⁸ Wojewódzkie Archiwum Państwowe (Arhiva de stat voievodală), W. A. P., Księgi celne (Registrele vamale), Mss, 2 121, fol. 253, la data de 16. I. 1600.

¹⁹ *Ibidem*, Mss. 2 121, fol. 31.

La sfârșit, se impune să aruncăm o privire asupra provenienței mărfurilor importate de orădeni de la Cracovia, care era un mare centru de tranzit. În acest fel vom putea arăta că se aproviziona cu mărfuri din aproape întreaga Europă și chiar din țările transmarine.

Postavurile s-au adus la Oradea, prin Cracovia, din mai multe țări. predominant din Europa centrală (Silezia), în timp ce postavurile apusene (lunski, fainlundisz, carasia) se aduc prin porturile mării Baltice, Gdansk și Elblag, deci e de presupus că chiar unele postavuri venite anterior din Apus, se puteau aduce acum și din Silezia, Germania, Moravia sau Malopolska²¹.

Alt soi de postav, muhaierul (turcesc, venețian, german) se aducea prin Gdansk și Cracovia îl tranzita spre Oradea²². În ce privește pînzeturile, de fabricație poloneză era pînza de Podgorsk probabil de la Ciezkowice, de calitate inferioară²³.

Pînzeturi s-au adus încă în cantități mai mari, pînzeturi mai fine: voal, kitaikă, Galler (probabil din Olanda sau Elveția), pînă de Silezia, mătase colorată. Voalul (*rabki*) venea la Cracovia din Londra și se tranzita spre Oradea²⁴. Alte pînzeturi fine și scumpe erau de origine orientală sau italiană (damasc, kitaikă) și se aducea la Cracovia mai ales de negustorii italieni din Veneția și Neapole²⁵. Pînza polonă ce s-a adus de la Cracovia la Oradea era din Biecz și Biala (Malopolska), unde la Kazimierz, Kleparz, Nowy Sacz, Lelowie, Biala, Kety, Pilzno era o înfloritoare industrie de pînzeturi²⁶. Diferite produse de mătase colorată, dantelă, cingători, nu puteau veni din Polonia, unde nu exista o industrie a mătăsii. Astfel de obiecte se aduceau din Slovacia²⁷, Turcia și Italia²⁸.

La capitolul îmbrăcăminte, căciulile se aduceau la Cracovia din Slovacia²⁹. Se mai importau căciuli și pălării din Wroclaw și Nürnberg, dar se confecționau pălării și în Polonia³⁰.

²⁰ Cracovia, Biblioteca Jagiellonska, Acta Tomiciana, Mss. Sign. 6 554/IV, tom. X legationum, responsonum epistolarum rerumque polonicarum, pp. 530—531, Cracovia, 4 septembrie 1535.

²¹ A. Maczak, *Sukiennictwo wielkopolskie XIV-XVII wieku* (Postrăvăritul din Wielkopolska în secolele XIV-XVII), Warszawa, 1955, p. 232.

²² W.A.P., Ks. ceŃne, Mss. 2117 (1593), fol. 23

²³ E vorba de producția din regiunea subcarpatică (A. Maczak, O.c., 225.)

²⁴ W.A.P., Ksiegi ceŃne, Mss. 2121 (1595), fol 101 v.; R. Rybarski, O. c., I., p. 74.

²⁵ W.A.P., Ks. ceŃne, Mss. 2125 (1595), pp. 175—179.

²⁶ Ign. Baranowski, *Przemysł polski w XVI wieku* (Industria polonă în secolul al XVI-lea), Warsawa, 1919, p. 152, 180.

²⁷ Arh. Stat. Cluj, SOC, Reg. Tricesimă (1599)

²⁸ R. Rybarski, O. c., I., pp. 178—179

²⁹ Fr. Kavka, *Česky a slovensky obchod s textilnimi výrobky v rumunských zemich* (Comerțul ceh și slovac cu produse textile în țările române), Praha, 1957, pp. 36—38.

³⁰ R. Rybarski, O. c., I., pp. 184—185

Mănuși felurite (simple ori îmblănite) se aduceau la Cracovia din Rusia³¹, din Italia³² ori din Cehia³³. Ciorapii împlețiți se importau în Polonia din Silezia, Bavaria și Italia³⁴.

Încălțăminte se importa mai ales din producția indigenă polonă. Cizmele, ghetetele, pantofii, papucii de Safian proveneau din atelierul de cizmărie ale Cracoviei³⁵. Cingătorile simple de piele sau căptușite cu mătase se aduceau tot de la Cracovia, care era un centru renumit al acestor produse³⁶.

În ce privește obiectele de metal, cuțitele se produceau la Cracovia³⁷; dar la Cracovia se mai aduceau și cuțite din Silezia, Cehia, Stiria, Moravia³⁸. Centre mai importante pentru produsele de fier erau la Czestochowa, Radom, Nowy Sacz, unele din aceste ateliere producând și arme, de ex. la Zwieszowice³⁹. Alte produse de metal (puști, hakownice, adică bombarde, și cuirase se produceau la Cracovia de meșteșugari specializați: ruszkarzi — în producerea de puști, pancernicy — în producerea de cuirase⁴⁰. Coasele aduse la Oradea vor fi fost de producție indigenă, poate din Nowy Sacz, cu o dezvoltată producție de acest gen⁴¹. Ace felurite se aduceau, ca și cuiele, din Silezia și erau tranzitate prin Cracovia⁴², unde de pe la jumătatea secolului al XVI-lea erau 13 ateliere de produs ace⁴³.

Coloniale, fructe, mirodenii, se aduceau în cea mai mare parte la Cracovia de negustorii străini⁴⁴. Piperul venea din Turcia⁴⁵ și se importa prin Gdansk, pe unde veneau și zahărul, orezul, migdalele, portocalele⁴⁶, dar piper, migdale, zahăr, se mai importau și prin marele centru silezian de la Wrocław⁴⁷ și îndeosebi coloniale, iar medicinale aduceau la Cracovia mai ales negustorii venețieni⁴⁸. Mărfuri orientale (piper, struguri, stafide) se aduceau și prin Liov de negustorii armeni

³¹ *Ibidem*, pp. 185—186.

³² W.A.P., Ksiegi cełne, Mss. 2120 (1597), fol. 235 v.

³³ *Ibid.*, Mss. 2117 (1593)

³⁴ R. Rybarski, O. c., I., pp. 184—185

³⁵ Ign. Baranowski, O. c., pp. 106—108.

³⁶ *Ibidem*, p. 111.

³⁷ *Ibid.*, p. 44.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 29. 36—37.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 46—50.

⁴¹ B. Zientara, *Dzije małopolskiego hutnictwa żelaznego XIV—XVII w.* (Istoria topitoriilor de fier din Malopolska în sec. XIV—XVIII), Warszawa, 1954, p. 159.

⁴² R. Rybarski, O. c., I., 184

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Ign. Baranowski, O. c., pp. 45—46

⁴⁵ R. Rybarski, O. c., I., pp. 148—149

⁴⁶ W.A.P. Ksiegi cełne, mss. 2117 (1593) și mss. 2119 (1595).

⁴⁷ R. Rybarski, O. c., I., p. 152

⁴⁸ Bibl. Jagiellońska, Mss. 6554/IV, Acta Tomiciana, X, p. 147 (1535).

din Camenița, care veneau la Cracovia sau la iarmarocul din Lublin⁴⁹.

Picile și blănurile veneau în mare cantitate la Cracovia din răsărit (safian), altele din Spania (Kordoban de la Cordoba), dar se produceau și la Cracovia din piei de capră, vițel sau oaie⁵⁰.

Hîrtie se producea în Polonia în apropierea marilor orașe: Cracovia, Poznan, Lwow, Warszawa. În deosebi hîrtia produsă lângă Cracovia se exporta la Oradea, atît hîrtia simplă cît și hîrtia de scris⁵¹.

Sare se aducea din Polonia de la Wieliczka de lângă Cracovia. Heringii (*sledzi*) care se aduc la Oradea veneau prin Cracovia de la Marea Baltică, din Gdansk⁵² și Elblag.

Chimicale și vopseluri se aduceau din Silezia (Wroclaw) și din Germania (Nürnberg); dar unele, ca sulful, erau articole poloneze de export, care se exploatau în apropierea Cracoviei la Swoszowice⁵³. Sofranul venea la Cracovia din Turcia sau din Spania (Aragon, Catalonia) și se tranzita prin Cracovia, cum se tranzitau și vopselurile turcești⁵⁴.

Alte mărfuri, mărfuri diferite, ca sticla, de exemplu, se aduceau la Cracovia de negustorii venețieni, care aduceau și imitații de aur⁵⁵. Vase de sticlă și geamuri se produceau însă și în Polonia, mai ales la Myslenice, Radoszyce, Jedrejów, Zywiec, Szydlo, Mikuszow⁵⁶ și deci în sticla adusă de orădeni de la Cracovia puteau figura și ca marfă de import din Polonia.

Mărfurile mărunte, cum erau de pildă feluritele sorturi de ață (albă, neagră, aurită), veneau din Silezia⁵⁷. Dar probabil era și ață de Cracovia⁵⁸. Alte mărfuri mărunte, cu dantelă, perdele, ștergare, fețe de masă, șnururi, pasmanterie vor fi fost mai mult mărfuri de tranzit decît produse poloneze de export.

Din cele de mai sus rezultă că în bună parte importul orădenilor din Cracovia consta în articole diverse, dar la postav și pinzeturi mai ales, ca și la coloniale, fructe, mirodenii și piei ca și la blănuri mai scumpe predominau mărfurile aduse la Cracovia din alte țări, în deosebi central-europene și orientale. În tot cazul, din cele de mai sus se degajează aria largă de pe care se făcea aprovizionarea Ora-

⁴⁹ Cf. J. Kieniewicz, *Droga morska do Indii i handel Korzeny w latach 1488—1522* (Drumul maritim în India și comerțul cu mirodenii în anii 1488—1522), în *Preglad Historyczny*, IV, 1964.

⁵⁰ Ign. Baranowski, *O. c.*, pp. 104—108.

⁵¹ *Id.*, *Ibid.*, pp. 71—85.

⁵² W.A.P. Księgi celne, Mss. 2117 (1593) și Mss. 2119 (1595); R. Rybarski, *O. c.*, I., pp. 75—86.

⁵³ R. Rybarski, *Ibid.*, p. 146

⁵⁴ *Ibid.*, p. 150, 191

⁵⁵ *Ibid.*, pp. 187—188.

⁵⁶ Ign. Baranowski, *O. c.*, pp. 15—16.

⁵⁷ W.A.P. Księgi celne, Mss. 2120 (1597)

⁵⁸ Cf. M. Dan, *Schimbul de mărfuri între Cluj și Cracovia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea*, nota 175 (în manuscris)

diei la sfârșitul secolului al XVI-lea (Rusia, Lituania, Anglia, Olanda, Belgia, Franța, Elveția, Italia, Spania, Silezia, Bavaria, Saxonia, Cehia, Moravia și Slovacia).

În sfârșit, se impune să subliniem importanța deosebită a importului orădean de la Cracovia la sfârșitul secolului al XVI-lea. Ungaria, în bună parte căzînd sub turci, comerțul ei s-a orientat, sub dominația otomană, spre sudul balcanic. Așa că, ținînd seama de acest fapt, cu atît mai important apare comerțul Oradiei cu Cracovia, centrul comercial bihorean legînd Bihorul, prin intermediul Cracoviei, de centrele comerciale ale Europei occidentale, centrale și răsăritene și chiar cu țările transmarine, aprovizionînd cu mărfuri diverse orașul Oradea și hinterlandul lui economic pînă la orașelele și tîrgurile din munți.

RELATIONS COMMERCIALES ENTRE ORADEA ET CRACOVIE A LA FIN DU XVIe SIECLE

Résumé

L'auteur recherche dans son article l'échange commercial (importation, exportation) entre Cracovie et Oradea, a la fin, du XVIe siècle, en utilisant les registres de la douane de Cracovie. L'on passe en revue les quantités de marchandises importées et exportées par les commerçants d'Oradea dans le cadre de transit de Malopolska, en trancant a la fois les chemins commerciaux probables suivis par les marchands d'Oradea. L'auteur présente aussi les circonstances politiques qui favorisèrent l'échange comercial entre Oradea et Cracovie.